

A jogtörténettel foglalkozó kutatók abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy tudományterületük „keresztülfekvő” jellegű. Egyfelől a jogtudományhoz, s ezáltal a társadalomtudományokhoz tartozik, másfelől pedig sok szállal kapcsolódik az általános történettudományhoz, ilyen módon pedig a bölcsészettudományokhoz is. Ebből logikusan következik az, hogy e két nagy tudományos ág módszertani megközelítései jól ötvözhetővé válnak a jogtörténeti vizsgálódások megvalósítása során. A jog társadalomtudományi (empirikus) módszereiről néhány éve jelent meg egy hiánypótló kötet *Empirikus jogi kutatások* címmel.¹ Ebben számos olyan fejezet kapott helyet, amelyek a jogtörténészek számára jól hasznosítható módszerekkel foglalkoznak.² A 2023-as év végén azonban napvilágot látott egy másik, hasonlóan nélkülözhetetlen könyv a bölcsészettudományok részéről, amelyben a legaktuálisabb és legfontosabb metodológiai megfontolások kaptak helyet, összegezve számos szakirodalmat és íratlan szakmai gyakorlatot, tapasztalatot e téren.

1. Kezdőknek (is)

A *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe* című kiadvány, amelyet nagyrészt a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkaközössége jegyezték, elsősorban tankönyvnek készült, graduális hallgatók számára, ám végeredményben – úgy gondolom – jóval több lett ennél: olyan módszertani kézikönyv, amelyet nem csupán a kezdő, de a rutinosabb, haladó kutatók is haszonnal forgathatnak. Sőt a történeti témával foglalkozni kívánó, kevesebb kutatási ismerettel, tapasztalattal bírók, például szakdolgozatot vagy TDK dolgozatot író, „szárnyaikat próbálgató” hallgatók³ számára szinte kötelező egyfajta „nulladik” lépésként e kötet tanulmányozása, hiszen az gyakorlatias példákat ad a tudományos írásra vonatkozóan, a jó címválasztást megalapozó elvektől a szöveg strukturálásán és stílusán át egészen az etikus hivatkozási gyakorlatokig. Ugyanígy a szerzők ismertetik a legfontosabb tudományos (alap)műfajokat is, amelyek nemcsak a bölcsészeti-, de általában a humán tudományok terén nagyjából megegyeznek. Hasznos lehet a még témát keresők számára is, ha kezükbe veszik a könyvet, mivel abban sok példát találnak még kiaknázatlan forráscsoportokra, csekély mértékben vagy egyáltalán nem kutatott témákra és hazánkban még kevésbé meggyökeresedett módszerekre is, amelyek orientálhatják a téma-

Sallai Balázs*

Új módszertani kézikönyv – kezdőknek és haladóknak

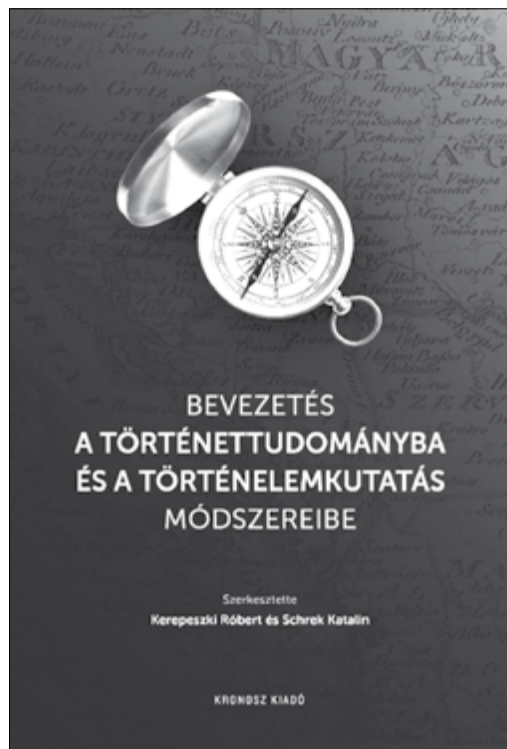
Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 364 p. ISBN: 978 615 6604 15 6

választást. Mindezek mellett a kötet tankönyvszerűségét erősíti érthető nyelvezete, színes példái, illetőleg gazdag ábraanyaga, és az is, hogy az olvasó részéről semmit sem „vesz tudottnak” vagy egyértelműnek, így a történettudomány és segédtudományai, a források fajtái és a történeti kutatások módszertana, illetve a tudományos szövegalkotás „művészetének” megismerését az alapoktól kezdve teszi lehetővé. Ez utóbbi kapcsán ki kell emelni azt a szerkezeti egységet, amely a tudományetikával foglalkozik.⁴ Álláspontom szerint fontos elültetni és tudatosítani a leendő, illetve kezdő kutatókban ennek alapjait, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az utóbbi években egyre inkább érvényesülni látszik a *Publish or Perish* elv, amely egyfajta presz-szióként⁵ szélsőséges esetekben olyan helyzetekbe is kényszerítheti a tudományos közösség tagjait, hogy áthágják ezeket a normákat.

2. Haladóknak (is)

A fentebb leírtak azonban nem zárják ki azt, hogy a tudományos vizsgálódások terén már tapasztaltabb kutatók kézikönyvként hasznosítsák e kiváló munkát. Az egyes részeket szakértő (nem kizárólag az akadémiai szférában dolgozó) szerzők írták, ami különösen érdekes lehet például a közgyűjteményi intézményi és metodológiai háttérrel összefüggő praktikus tanácsok, vagy épp a napjainkat meghatározó legfontosabb történettudományi folyóiratok listája, illetve a történettudományi kutatóintézmények felsorolása miatt. Ezek segítséget jelenthetnek mind a kutatás tervezésében és kivitelezésében, mind a disszemináció megtervezésében.

* Sallai Balázs PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. ORCID: 0000-0002-6897-2872

ben. Különösen jó módszertani fogódzókat kaphat az olvasó a forráskritika alkalmazásának lépéseiről,⁶ amely a jogtörténelmi kutatásoknak is igen fontos része, de ugyanilyen hangsúlyt kap a statisztikai módszer,⁷ számos kítűnő példával illusztrálva ennek hasznosságát. A kiadványban több fejezetben is visszatér a levéltári kutatás témaköre.⁸ Ennek kapcsán az elméleti és történelmi alapoktól kezdve egészen a praktikus tanácsokig szinte mindent megtalálhatunk itt, amire a levéltári kutatás során szükség lehet.

E sorok írója azonban két tekintetben vélt felfedezni hiányosságokat. Egyrészt a védelmi időről szóló hatályos szabályozás ismertetésénél kimaradt a kutatók szempontjából igen releváns kutatói státuszok ismertetése. Ennek jelentősége nem elhanyagolható a védelmi időt megsértő magatartás esetében, hiszen a bizonyítási teher másképpen vonatkozik a levéltári törvény szerinti kutatóra és a tudományos kutatóra.⁹ Másrészt a gyakorlatiasságot, amely bevallottan a könyv egyik célja – véleményem szerint – nagyban erősítette volna az *eleveltar.hu* portál, s különösen az e-kikérés folyamatának leírása vagy legalábbis említése, ami segítséget jelenthetne a levéltár világában még járatlan kutatóknak.

3. A digitalizáció hatásai

A szerzők leginkább újszerű, a szakirodalomban szinte egyedülálló teljesítménye a digitalizáció történettudományi kutatásokra gyakorolt hatásainak feltérképezése. A kötetben hangsúlyos a kutatási folyamat digitális oldala, számtalan szegmensben. A legegyszerűbb (ám fontos!) elemek például, hogy szó esik a szövegszerkesztő programok használatáról,¹⁰ az adatmentés módjairól és buktatóiról,¹¹ illetve az egyes fejezetek végén találunk hasznos linkeket, amelyek megkönnyítik az olvasott információk bővítését és magát a tudományos vizsgálódást is. Külön részben kapott helyet a külföldi és a magyar elektronikus adatbázisok ismertetése, amely álláspontom szerint kutatói szempontból az egyik leghasznosabb rész.¹² Ebben gyakorlatilag minden nagyobb, napjainkban használatos adatbázis hosszabb-rövidebb leírása szerepel. Lényegesnek tartom továbbá, hogy a szerzők felhívják a figyelmet a hivatkozásképző programok használatára is, amelyek jelentősen megkönnyíthetik a tudományos írást, de rendszerezési lehetőségeik révén akár az egész kutatást. Szó esik a könyvben arról is, hogy ezek a programok inkább az angolszász citációs sablonokat ismerik, és hátrányuk, hogy a magyar periodikákat nem tartalmazzák.¹³ Ezzel kapcsolatosan viszont nem szabad elfelejteni – s sajnálatosan ezt a könyv nem említi –, hogy a legtöbb ilyen hivatkozásképzőben létrehozható egy vagy több saját sablon

is, így a felhasználók bármilyen egyedi forrásmegjelölést alkalmazhatnak.

Terítékre kerül továbbá egy másik aktuális és egyre megkerülhetetlenebb téma is: a mesterséges intelligencia használata. Bár a mesterséges intelligencia három típusa¹⁴ közül még csak az első, „kezdetleges” forma létezik, nem kell feltétlenül elutasító álláspontra helyezkedni a történelmi témát kutatóknak, hiszen nagy mennyiségű adatsorok elemzésében, digitális rekonstrukciók készítésében vagy vizuális források elemzésében segítséget nyújthat.¹⁵ Természetesen a hátrányokra is kitér a szöveg. E körben említi például azt, hogy a mesterséges intelligencia sokszor nem létező forrást jelöl meg, vagy nem tudja alkalmazni a forráskritikát.¹⁶ Egy további negatív példával szeretnék saját tapasztalataim alapján szolgálni: nem figyel oda a terminológiai különbségekre. Azaz, amikor egy jelenségről keres, illetve alkot szöveget, és e tárgykörben több, más-más nyelven íródott forrást talál, akkor azokat tükörfordítással illeszti saját szövegébe, nem törődve azzal, hogy egy szakkifejezést következetesen az egyetlen helyes megjelölésével használjon fel. Ez is mutatja: van még hová fejlődni ilyen téren, de azt gondolom, hogy mindenképpen pozitívan értékelendő, hogy a szerzőgárda e kérdést nem hallgatta el vagy kerülte meg, hanem publikálta az ezzel kapcsolatos tapasztalatokat és gondolatokat, pró és kontra. Talán a már említett tudományetikáról szóló fejezetben is helyet kaphatott volna a mesterséges intelligenciával kapcsolatos néhány – ma talán még inkább – aggály, például az szakdolgozat vagy más tudományos szöveg megírása során igénybe vett „mesterséges segítségről”.

4. Zárszó

A könyvet olvasva több helyen is megjelenik az a gondolat, miszerint a történészek terrénuma és a társadalomtudományok bizonyos területei között egyre inkább elmosódni látszik a határ.¹⁷ Ebből következik az is, hogy vélhetően a jövőben az interdiszciplináris vizsgálódások egyre nagyobb teret nyernek majd, s erre minden érintett „szakma” képviselőjének fel kell készülnie. A jogtörténet szempontjából természetesen nem kell és nem is szabad elhagyni a klasszikus jogtudományi és más kapcsolódó társadalomtudományi metódusokat, ám az általános történettudomány megközelítéseit fontos lehet megismerni és használni,¹⁸ nem is beszélve a széles körű kutatói együttműködések megteremtésének és pozitív hozadékainak lehetőségeiről. Többek között ebben nyújt segítséget a most ismertetett újszerű és hiánypótló munka, amelyet a történelem bármely szegmésével foglalkozó vagy foglalkozni vágyó kutatóknak csak ajánlani lehet.

Jegyzetek

- ¹ JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Budapest, 2020. Osiris Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- ² PL. GYÓRY Csaba: Jogi etnográfia. In JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Budapest, 2020. Osiris Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 433–460.p.; KOI Gyula – SCHWEITZER Gábor: A levéltári kutatás. In JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Budapest, 2020. Osiris Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 477–496. p.
- ³ BALOGH Judit: Az én TDK-m – híd és létra. Mert a TDK valóban örök. In KOÓSNÉ TÖRÖK Erzsébet (szerk.): *A TDK vonzásában. 7 évtized, 35 OTDK*. Budapest, 2021. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546658>.
- ⁴ SCHREK Katalin: A plágium és más tudományetikai vétségek elkerülése. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 331–337. p.
- ⁵ SASVÁRI Péter: *A tudományos publikálásra nehezedő nyomás*. Preprint. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14211.07208>.
- ⁶ KAPI Péter: Forrásérték és forráskritika. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 128–134. p.
- ⁷ SZENDREI Ákos: Statisztikai források. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 152–160. p.
- ⁸ KEREPESZKI Róbert: A történettudomány legjelentősebb kihívásai napjainkban. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 93–101. p.; BODOVICS Éva: Levéltári források. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 161–168. p.; FEDELES-CZEFNER Dóra: A levéltár használata. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 228–323. p.
- ⁹ BÉNYEI Balázs: A levéltári törvény és végrehajtási rendeleteinek módosítása a gyakorlatban. *Levéltári Szemle*, 2020. 3. sz. 8–10.p. A témáról lásd még CSEH Gergő Bendegúz – KÖBEL Szilvia (szerk.): *A GDPR és a levéltárak – különös tekintettel a totalitárius rendszerek irataira*. Budapest, 2021. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára.
- ¹⁰ SCHREK Katalin: A tartalomjegyzés összeállítása. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 280–282. p.
- ¹¹ SCHREK Katalin: Adatmentés. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 245–247. p.
- ¹² SCHREK Katalin: Elektronikus adatbázisok. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 237–245. p.
- ¹³ SCHREK Katalin: A láb-és végjegyzetek helyes használata. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 344–345. p.
- ¹⁴ Artificial Narrow Intelligence (ANI), Artificial General Intelligence (AGI), Artificial Super Intelligence (ASI)
- ¹⁵ KEREPESZKI 2023. 114. p.
- ¹⁶ Uo. 113. p.
- ¹⁷ KEREPESZKI–SCHREK 2023. 34., 39–40. p. KEREPESZKI Róbert: A történelem funkciói. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 34. p.; KEREPESZKI Róbert: A történész munkája és gondolkodásmódja. In KEREPESZKI Róbert – SCHREK Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Pécs, 2023. Kronosz Kiadó, 39–40. p.
- ¹⁸ SALLAI Balázs: A fegyelmi ügyek forrásértéke egyes hivatástörténeti kutatásokban, különös tekintettel a bürokráciatörténetre. *Jog Állam Politika*, 2023. 4. sz. 200–201., 205. p. <https://doi.org/10.58528/JAP.2023.15-4.189>.

